

POSUDEK ŠKOLITELE BAKALÁŘSKÉ DIPLOMOVÉ PRÁCE

NÁZEV: *Ustavení české kapucínské provincie v první polovině 17. století. Obraz kapucínského řádu v letech 1599–1618 v narativních pramenech a korespondenci podporovatelů řádu*, 98 stran textu, seznam pramenů a literatury, seznamy rozmanitých řádových hodnostářů a členů vstoupivších do kapucínského řádu, obrazové přílohy

AUTOR: Marek BRČÁK

VEDOUcí PRÁCE: PhDr. Jan Zdichynec, PhD.

Odevzdáno na Ústavu českých dějin FF UK v červenci 2010.

Jedním z motivů k sepsání této práce byl autorův zájem o kapucíny, který vyústil ve sledování působení kapucínů v rámci rekatolizačního snažení; kapucíni zůstávají v tomto ohledu poněkud ve stínu např. jezuitů. Práce M. Brčáka zaujme už svým rozsahem, který překračuje rozměry obvyklé bakalářské práce. Jako u každé práce založené na podrobném studiu rozsáhlých pramenů bylo však na začátku těžko odhadnout, jak se téma rozroste – i pro mne jako školitele. Bylo také nutno zúžit záběr práce původně stanovený na celou 1. polovinu 17. století. Přesto se však domnívám, že se podařilo vytvořit kompaktní, smysluplný celek, který je i v mnohém objevný.

Autor nejprve podrobně přehlíží prameny a literaturu k danému tématu. Již jeho souhrnný pohled na narativní prameny ke kapucínskému řádu je třeba vnímat jako přínosný, vlastně vůbec první počín v tomto směru. Autor si tu navíc vědomě připravil půdu pro svůj další výzkum. M. Brčák zohledňuje všechny letopisy provincie a řádové kroniky, relevantní pro období 1. čtvrtiny 17. století, upozorňuje i na těsné obsahové vztahy mezi nimi (olomoucká – hradčanská kronika, kapucínské letopisy). Největší pozornost je věnována kapucínským letopisům psaným na základě řádového archivu a starších sepsání od 20. let 18. století. Nikoli nevýznamné je zjištění, že autory letopisů bývaly většinou osoby patřící k elitám řádu (L. Hlawaczek, S. Melcher). Kapucínští letopisci si všímali nejen událostí důležitých pro řád samotný, ale i širšího historického kontextu. Nechybí ani přehled normativních pramenů (fond *Kapucíni – provincialát a konventy Praha*), jen upozorňují, že autor pod tento titul řadí i korespondenci, některé kroniky nebo dokonce mapy. Autor si učinil přehled i o fondech jednotlivých konventů a nevynechal ani pozůstalost pražského a olomouckého (arci)biskupství, kde se dochovaly zejména důležité listy k prvním letům kapucínů v českých zemích.

M. Brčák dále podává důkladný přehled starší literatury o kapucínech: je nasnadě, že existují starší práce V. Rabase OFMCap. či F. Tischerera a že se kapucínům v současnosti věnuje např. P. Matějka OFMCap., při bedlivějším pohledu na tato díla však vysvitne, že se často přebírá právě hlavně svědectví řádového dějepisce, navíc někdy nekriticky nebo s omyly. Poměrně subjektivní je především dílo Rabasovo. Lze jen ocenit, že díky kontaktům s řádem samotným si autor dokázal zjednat přístup i k jinak těžko dostupným kapucínským edicím a časopisům (*Annalecta ordinis minorum capuccinorum*, *Bullarium Capucinatorum*) a do kapucínské provinční knihovny. V současné době je bádání o kapucínech po přestávce způsobené komunistickým režimem o něco intenzivnější, a to i v řadách samotných kapucínů (P. A. Petřivalský).

Následuje kapitola věnovaná kapucínskému řádu jako takovému a jeho včlenění do kontextu ostatních řeholních společenství, která je spíše popisná a pozitivistická a založená na – podotýkám, že velmi rozsáhlé – sekundární literatuře. Autor se věnuje řádovým světcům a řádovým specifikům, jeho misijnímu a (vlastně až druhotnému) školskému působení a organizaci řádu. Možná by na tomto místě stálo poznamenat, že kapucínská organizace s generální kapitulou, provinciemi a kustodii nebo průběh noviciátu má své paralely i v jiných řeholních společenstvích. Oceňuji, že autor se nezaměřuje na řád jen z pohledu historika, ale dokáže zohlednit i spirituální, řeholní rozměr problematiky.

Vzhledem k tomu, že specifika kapucínského řádu nejsou tolik známa jako je tomu např. u jezuitů, pokládám i tento výklad za smysluplný, byť by jistě v některých směrech mohl být

zestručněn – tvoří totiž takřka pětinu celkového textu! Nabízí se to např. v pasážích o Františku z Assisi a středověkém vývoji františkánského řádu vůbec, kdy se uvádějí někdy i obecněji známé informace, jinde zase příliš podrobné údaje o různých františkánských reformách a odnožích. Samoučelný však tento výklad není, vždyť i vznik kapucínů vyplývá z jednoho z františkánských pokusů o návrat *ad fontes*. Podrobně je pak vylíčen počátek kapucínů samotných, kde se autor zamýšlí i nad příčinami takřka hvězdného úspěchu kapucínů, kteří absorbovali řadu nespokojených františkánů-observantů. Pozoruhodné je, že až do roku 1618 nebyli kapucíni úplně samostatným řádem.

Jádro práce tvoří vylíčení dějin kapucínů v českých a rakouských zemích: dějiny kapucínů v prvních desetiletích v českých zemích jsou právě s rakouským kontextem těsně spjaté. Autor tu úspěšně sleduje několik rovin: rovinu provinční, konventní, případně jednotlivých osobností. Na rovině provinční sleduje zejména historický rámec složitého etablování kapucínské provincie a jeho peripetie, na rovině konventní potom zejména proces zakládání jednotlivých klášterů v předbělohorské době, s důrazem především na jejich včlenění do lokální společnosti.

Podrobně jsou líčeny složité snahy pražských arcibiskupů o usazení kapucínů v Čechách (pozoruhodné je, že řádové letopisy nezmiňují prvotní snahy Antonína Bruse v tomto směru). Je evidentní, že kapucíni byli vnímáni jako užitečný nástroj rekatolizace, který měl doplnit už rozběhlé úsilí jezuitů. Pozornost je věnována Vavřincovi z Brindisi a dalším kapucínům; prosopografické studium ovšem komplikuje skutečnost, že kapucíni bývají v pramenech zmiňováni jen vlastním řádovým jménem a místem původu, jen málokdy známe ve starší době i jejich příjmení. Možná až příliš podrobně jsou popsána rozmanitá úskalí příchodu prvních kapucínů do Vídně a Prahy, která na druhou stranu ale názorně ukazují, jak „logisticky“ náročná byla implantace konkrétního řádu v dobách počínající rekatolizace. Důležité jsou také poznatky o obratném tkaní kapucínských sociálních kontaktů. Kapucíni dokázali rychle získat a využívat intervence a mecenátu významných členů císařského dvora i samotné císařské rodiny; pražského arcibiskupa Zbyňka Berky z Dubé či olomouckého biskupa Františka z Dietrichsteina. Zajímavé je jednání o kapucínské fundaci u příležitosti zemského sněmu v Českých Budějovicích 1614: kapucíni dokázali obratně využít společenských příležitostí. Ukazuje se, že skromní kapucíni byli schopni rychle začít plnit své poslání, rychle se adaptovat např. i na prostředí odlišné od Itálie: již v ohledu jazykovém, ale také z důvodu náboženského rozštěpení (tady autor podává exkurs o náboženských poměrech v Čechách té doby, z něž maličko vysvítá zaujetí pro „katolickou věc“; možná by nebylo od věci jej předsadit celé pasáži).

Výklad o dějinách česko-rakousko-štyrského komisariátu v letech 1602–1608 je možná příliš podrobný, týká se hlavně organizace a „personálií“, přesto tu je autor schopen i určitého zobecnění, např. ohledně přizpůsobení kapucínů zejména využití v pastorační činnosti nebo uplatňování schopných mužů v řádové hierarchii, kteří zpravidla po určité „zatěžkávací zkoušce“ v českých zemích stoupali dále na stupíncích kapucínské kariéry k nejvyšším metám. Větší pozornost by bylo možné věnovat obsahům řádových dekretů.

Čtvrtou kapitolu práce tvoří dějiny českých a moravských kapucínských konventů založených mezi léty 1600–1618. Ve více či méně rozsáhlých a podrobných medailoncích se autor věnuje problémům zakládání jednotlivých konventů a jejich společenskému zakotvení. Větší prostor by si tu možná zasloužil rozbor zázemí konkrétních lokalit, kde se kapucíni usazovali (jistě měli jiné podmínky v luteránském Mostě než v pokatolictěném Mikulově), a určité srovnání mezi jednotlivými lokalitami. Někde kladli založení kapucínského konventu odpor měšťané, jinde světský klérus nebo dokonce jezuité, kteří se báli konkurence v pastorační správě. V zásadě se kapucíni mohli usazovat – logicky – buď v královských městech s katolickou většinou, nebo v poddanských městech s katolickou vrchností. Zajímavé by bylo také se stručně zamyslet nad pobělohorskými osudy konventů, které by ukázalo, jak pevná byla konkrétní fundace. Zdá se, že zakládání jednotlivých konventů bylo příležitostí k prezentaci dobové katolické elity (podrobné informace by tady bylo vhodné více zobecnit). Škoda také, že

v pramenech nenacházíme více informací o počtu řeholníků v jednotlivých kláštorech, který je ale těžko podchytitelný, neboť kapucíni se nevázali na konkrétní konvent.

Výklad se opírá o narativní prameny, ale i o další dobové prameny, částečně studované v originálech. Autor si je vědom toho, že u narativních pramenů je třeba neustále počítat s jistým stupněm stylizace, s utvářením vlastního obrazu o řádu, a také s časovým odstupem, s nímž tyto narativní prameny vznikly. Anály také obsahují četné omyly, jež se autor snaží korigovat na základě korespondence či normativních pramenů, kriticky hodnotí některá tradiční podání (o vztahu kapucínů a Tychona de Brahe, o usazení kapucínů v Olomouci). Markantní je tendence vyzdvihovat rekatolizační snažení kapucínů v „kacířské zemi“ – včetně instrumentalizace zázraků – a nadsazovat jejich ohrožení a zásluhy; z řádek análů vane i určité záští zejména vůči jezuitům. Každopádně se narativní prameny zdají být vhodnou kostrou celé práce, navíc k mnoha otázkám počátků kapucínů v českých zemích skýtají jediný pramen informací; z porovnání s jinými seznamy řeholníků se zdá, že jsou poměrně spolehlivé i v personálním ohledu.

Pátá, závěrečná kapitola se věnuje řeholníkům česko-rakouského komisariátu v dobách jeho ustavování. M. Brčák tu vychází z několika řákových seznamů, které srovnává s výpovědí kapucínského nekrologia (prací P. Matějky). Autor se snaží vysvětlit příčiny a zdroje rychlého personálního růstu řádu: jednak byl možný díky masivní podpoře italských provincií a vstupu bratří z německých a rakouských oblastí, jednak patrně díky přijímání noviců i z nižších společenských vrstev. Italští bratři většinou bývali v českých zemích jen kratší dobu a zastávali významnější pozice (kazatelů, lektorů, stavitelů). Přesná kvantifikace ovšem na základě narativních pramenů není možná. Jen minimum bratří bylo patrně šlechtického původu.

Práce je v některých ohledech spíše popisná, což ale při práci s primárními prameny je často nevyhnutelné. Přesto dokáže autor získat a udržet si odstup. Práce M. Brčáka má poměrně slušnou jazykovou úroveň, značnou pozornost věnoval autor formální i obsahové práci. Najdeme tu jen minimum překlepů (např. s. 22: „monasterologie“), pravopisných chyb („dosáhli ... obě ... větve“, s. 37, pozn. 190) a nedostatků v poznámkovém aparátu (např. v poznámce 109 nejsou u sborníku *Úloha církevních řádů při pobělohorské rekatolizaci* uvedena jména editorů, na s. 92 by rozsáhlý odkaz mnohokrát opakovaný bylo možné nahradit slůvkem „tamtéž“). Drobnou chybu najdeme v anotaci (doporučuji překládat země České koruny do angličtiny spíše jako *Lands of Crown of Bohemia* než *Lands of Bohemian Crown*). Někdy se autor nevyhnul opakováním informací v hlavním textu a poznámkách pod čarou (na s. 10, u poznámky č. 13). Někdy čteme poněkud naivní formulace (s. 14: „Tuto skutečnost potvrzuje i stejný rukopis v obou dílech, což jsme zjistili díky jejich porovnání“) nebo neobratná vyjádření („celkový tón duchovního života ...“; na s. 55 „dle kronikáře hradčanské kroniky“). Styl je na některých místech poněkud rozvláčný („Pro historiky zabývající se řádem v 17. století je významný zejména oddíl *monumenta antiqua*, který pojednává o dějinných událostech v řádu ...“, s. 20). Někde při výkladu nadužívá užívání historického prezentu. Někdy přebírá poněkud nekriticky závěry sekundární literatury (s. 77, pozn. 447, odkaz na *Encyklopedii* M. Bubna).

Práce M. Brčáka představuje zajímavý příspěvek k dějinám předbělohorské rekatolizace a řeholních společenství. Ukazuje možnosti ukotvení řádu, který dokázal přitáhnout pozornost špiček dobové společnosti a vybudovat si zázemí pro úspěšné působení v době pobělohorské. Autor prokázal úctyhodný rozhled po literatuře (i zahraniční, byť tu italskou používá v překladech) a schopnost pracovat s prameny psanými německy, latinsky i česky, vydanými i nevydanými. Nesmírně cenné pro současné prosopografické bádání o řeholnících jsou potom přílohy se seznamy představených komisariátu, kvardiánů, dalších hodnostářů, a noviců, kde autor často koriguje dosavadní údaje tradované v historiografii na základě kapucínských letopisů i seznamů řeholníků. Přílohy dobře ukazují značnou dynamiku v řákových funkcích: tabulky by si možná zasloužily ještě podrobnější analýzu v textu (migrace mezi konventy, zastávání více funkcí jedním řeholníkem v době personální krize, průměrná délka působení na jednom místě, geografický původ řeholníků atd.).

Přes drobné výhrady práci doporučuji k obhajobě, a to s výsledkem výborně.

